

**ПРОЕКТ «НЕСКОРЕНІ УКРАЇНЦІ»
УДУ ІМ. МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА: ДОСВІД КОМЕМОРАЦІЇ,
ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Коляда І. А., Юхименко В. О.

ВСТУП

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України (2014-2026 рр.), коли існування держави та її суверенітет стають предметом глибинного перегляду, історична пам'ять перетворюється не лише на ресурс стійкості, а й на поле ідеологічного протистояння. Для незалежної України, яка веде боротьбу не тільки за територіальну цілісність, а й за право на власну історію, питання про те, як зберігати, інтерпретувати та передавати наступним поколінням досвід минулого, набуває екзистенційного значення. В умовах, коли ворог цілеспрямовано нищить культурну спадщину та намагається стерти саму пам'ять про українську ідентичність, освітні інституції, зокрема університети, де зосереджено інтелектуальний потенціал і де формується молоде покоління, усе частіше беруть на себе функцію активних суб'єктів меморіальної політики. Вони створюють проекти, що поєднують наукове осмислення минулого з практиками вшанування та ідентичнісного виховання. Одним із прикладів такої діяльності є проект за ініціатииви доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України «Нескорені Українці», реалізований на базі історичного факультету в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова.

Ключовою категорією дослідження є поняття комеморації, яке ввели в науковий обіг французькі історики, наголошуючи на важливості вивчення матеріальних вимірів колективної пам'яті. У 1980-х рр. ця категорія набула поширення в зарубіжній соціології як інструмент раціонального осмислення зв'язків з минулим через суспільно значущі практики. Комеморацію визначають як систему публічних колективних дій, за допомогою яких у сучасній культурі ритуалізовано підтримуються та відтворюються значущі для спільноти символічні образи минулого, що зрештою впливає на формування ціннісних орієнтацій і моделей поведінки. Така діяльність є способом символічного вшанування пам'яті, через який минуле зміцнюється й передається наступникам. Завдяки комеморації стає можливим усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між меморіальними політиками та процесами національного самоусвідомлення¹. У вужчому значенні комеморація охоплює конкретні форми увічнення подій: встановлення пам'ятників, створення музеїв, закріплення пам'ятних дат, організацію святкувань і масових заходів,

¹ Тарасова Н. Комеморативні засади національної ідентифікації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. № 20. С. 140.

перейменування вулиць, формування нових традицій. До цього переліку входять як матеріальні артефакти, так і ідеї чи тексти, що сприймаються як меморіальна діяльність².

Невіддільною від коменорації є проблема історичної пам'яті. Моріс Гальбвакс розглядав історичну пам'ять як конструкт, що формується на основі історичних досліджень та офіційної історичної доктрини³. Такий тип пам'яті продукується соціальними та державними інституціями, а його стабільність можлива лише за умови міцного соціального підґрунтя. З огляду на це, державним й освітнім установам вкрай необхідно приділяти достатню увагу розбудові власної історичної концепції, підвищенню якості освіти та системі патріотичного виховання⁴. Розвиваючи ідеї Гальбвакса, П'єр Нора запровадив поняття «місця пам'яті» (*lieu de mémoire*), яке охоплює як географічні точки, так і символічні об'єкти, з якими певна спільнота пов'язує власні спогади, цінності й історичний досвід⁵. Згідно з його концепцією, колективна пам'ять соціальних груп зосереджується в таких «місцях»; ними можуть бути архітектурні споруди, літературні твори, мистецькі витвори, різноманітні артефакти, а також персоналії, що несуть інформацію про минуле. Головне призначення «місць пам'яті» полягає у формуванні та підтримці соціальної ідентичності через конструювання колективних уявлень спільнот про власну сутність та історичне минуле⁶.

Український історик Георгій Касьянов уточнює це розуміння, зазначаючи, що історичну пам'ять можна розглядати як різновид колективної пам'яті⁷. На його думку, вона функціонує як особлива форма культурної пам'яті, яка прагне набути статусу традиції, хоча фактично є штучно сконструйованим утворенням. Історична пам'ять постає як міфологізована система колективних уявлень про минуле, виражених через стереотипні наративи, симулякри, символи та «місця пам'яті». Ступінь стабільності її елементів залежить від того, наскільки глибоко вони інтегровані в традицію та відповідають культурним запитам різноманітних спільнот⁸.

Взаємозв'язок коменоративних практик та історичної пам'яті безпосередньо виводить на проблематику національної ідентичності. Національна ідентичність охоплює широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, які утворюють підґрунтя для самоототожнення окремих осіб і груп із певною нацією як самобутньою спільнотою, що має власну історичну територію, мову, історичну

² Киридон А. Потенціал коменоративних практик у конструюванні національної ідентичності: концептуалізація проблеми. *Історична пам'ять*. 2020. № 1(42). С. 11.

³ Гук О. Політика національної пам'яті у відкритому суспільстві (український контекст). *Ефективність державного управління*. 2015. Т. 1/2, № 46/47. С. 26.

⁴ Там само.

⁵ Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з фр. А. Репа. Київ : Кліо, 2014. С. 101.

⁶ Там само.

⁷ Касьянов Г. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять / Г. В. Касьянов // *Український історичний журнал*. 2016. № 2. С. 123.

⁸ Там само.

пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти шанування та національну ідею⁹. Це динамічне утворення, чиє значення в суспільстві може зростати або послаблюватися залежно від конкретно-історичних обставин і соціального оточення як індивіда, так і цілого народу. Вона виявляється у визнанні народом самого себе, у знанні та шануванні власної історії, культури, території, в усвідомленні власних особливих рис, інтересів, прагнень, цілей, ідеалів і потреб. Як почуття любові й поваги до Батьківщини, культури, традицій, мови та історичної пам'яті національна ідентичність наділена потужною як консолідуючою, так і диференціюючою силою¹⁰.

Отже, у сучасному науковому дискурсі комеморація виступає інструментом актуалізації історичної пам'яті, а остання, своєю чергою, слугує основою для формування національної ідентичності. Ці три категорії тісно взаємопов'язані й утворюють послідовний ланцюг: комеморативні практики забезпечують збереження та трансляцію історичної пам'яті, яка через освітні, символічні та ритуальні форми впливає на самоусвідомлення спільноти, консолідуючи її довкола спільних цінностей та історичного досвіду. Саме в такому концептуальному полі доцільно аналізувати конкретні меморіальні проекти, що реалізуються в освітньому середовищі, зокрема проект «Нескорені Українці» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, який поєднує досвід комеморації, збереження історичної пам'яті та формування національної ідентичності.

1. Комеморативний вимір: практики вшанування та репрезентації героїв

Комеморативна стратегія проекту «Нескорені Українці», за задумом її ініціатора та друга, реалізується через широкий спектр публічних практик вшанування, що охоплюють як матеріальні форми увічнення пам'яті, так і символічні акти колективного спогаду. У цьому контексті Український державний університет імені Михайла Драгоманова виступає не лише як освітня установа, а як активний суб'єкт меморіальної політики, що формує нові традиції вшанування героїв сучасної російсько-української війни.

Важливою віхою у розвитку меморіальної культури університету став запуск 28 березня 2023 року в арт-просторі «SKLO» історико-соціального проекту «СтуденТИ»¹¹. Ініціатива, присвячена ролі студентів-випускників Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова (з серпня 2022 року –

⁹ Нагорна Л. Ідентичність національна [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_nacionalna (дата звернення: 29.03.2026)

¹⁰ Мовчан П. Зміст поняття "національна ідентичність": теоретико-методологічний аспект / П. П. Мовчан. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 17. С. 106.

¹¹ Реалізація історико-соціального проекту «СтуденТИ» в артпросторі «SKLO». *Український державний університет імені Михайла Драгоманова*. URL: <https://udu.edu.ua/?view=article&id=6239:realizatsiia-istorychno-sotsialnoho-proiektu-studenty-v-artprostori-sklo-28-bereznia-9-kvitnia-2023-roku&catid=22> (дата звернення: 29.03.2026).

Український державний університет імені Михайла Драгоманова) у відсічі російській агресії, була реалізована через трирівневу експозицію. Перший блок розкривав ретроспективу участі українського студентства у визвольних змаганнях минулих століть. Другий блок під назвою «Присутні» представив персоналізовані життєписи студентів УДУ імені Михайла Драгоманова, які віддали життя за суверенітет України. Третя частина – «Воїни» – через автентичні артефакти російсько-української війни демонструвала чин тих випускників, які продовжують боронити державу на фронті. Кульмінаційною подією проекту стала презентація праці професора Ігоря Коляди «Денис Рачінський. Босць на псевдо «Сталкер»», що започаткувала серію видань про сучасних нескорених героїв.

Логічним розвитком стала презентація 18 листопада 2024 року в Науковій бібліотеці УДУ імені Михайла Драгоманова видання «Лицарі історичного факультету»¹². Книга, ідейними натхненниками якої виступив педагогічний колектив історичного факультету, концептуально оформлює стратегію «олюднення історії». Ключова мета видання полягає у дестатизації втрат: перетворенні узагальнених кількісних показників загиблих захисників на верифіковані наукові та меморіальні наративи, де за кожною одиницею стоїть унікальна людська доля. У книзі систематизовано відомості про 16 випускників історичного факультету – Дениса Рачінського, Олексія Саражинського, Богдана Кривицького, Володимира Пожалоюка, Павла Наконечного, Богдана Сагуна, Романа Солоху, Олександра Онопрієнка, Едуарда Шуфріча, Віталія Ворону, Віктора Новікова, Ярослава Савченка, Олега Лебедєва, Андрія Гришука, Олександра Ковалю та Сергія Шевченка.

Черговим етапом у розбудові цілісної системи комеморації стало проведення 23 листопада 2025 року в Центральній бібліотеці імені Григорія Сковороди Солом'янського району міста Києва презентації книги «Лицарі історичного факультету: студенти-герої в нашій пам'яті»¹³. Захід об'єднав навколо ідеї збереження національної ідентичності викладачів, студентів, родини загиблих захисників та представників громадськості, продемонструвавши приклад консолідації суспільства навколо культури пам'яті. Видання органічно доповнило меморіальну серію, започатковану працями професора Ігоря Коляди про Дениса Рачінського (2022), про Богдана Сагуна (2023) та про Романа Солоху (2025). Особливістю нової книги є її інтерактивність та мультимедійність: поєднання живих спогадів, архівних світлин та QR-кодів створює цифрові «стежки пам'яті», що робить видання унікальним масивом новітніх історичних джерел для дослідників сучасної української історії. Під час презентації, що відбулася

¹² Закарбовуємо у віках пам'ять про сміливих і мужніх драгоманівців-Героїв російсько-української війни. *Український державний університет імені Михайла Драгоманова*. URL: <https://udu.edu.ua/?view=article&id=6917&catid=22> (дата звернення: 29.03.2026).

¹³ Центральна бібліотека Солом'янки ім. Григорія Сковороди. У неділю, 23 листопада, в Бібліотеці Сковороди відбулася презентація книги «Лицарі історичного факультету: студенти-герої в нашій пам'яті», присвяченої 16 студентам. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/skovoroda.library/posts/-y-неділю-23-листопада-в-бібліотеці-сковороди-відбулася-презентація-книги-лицарі/897135702887386/> (дата звернення: 29.03.2026).

в межах реалізації історико-соціального проекту «СтудЕНТИ», особлива увага була приділена антропологічному виміру війни. Через свідчення рідних – Олександри Сагун, Жанны Рачінської, Валентини Гришук, Юрія Наконечного, а також виступ декана факультету Тетяни Мелешенко – присутні мали змогу осягнути життєві шляхи Павла Наконечного («Історика»), Андрія Гришука («Танчика»), Богдана Сагуна («Гуна») та Дениса Рачінського («Сталкера»). Такий підхід до комеморації, де презентація книги перетворюється на простір діалогу між академічною спільнотою та родинами героїв, підкреслює ключову тезу проекту: історія не повинна залишатися лише статистикою, вона має жити у формі персоналізованих наративів.

Вагомим інструментом реалізації комеморативної стратегії та деколонізації міського простору столиці стало рішення Київської міської ради від 18 січня 2024 року щодо перейменування вулиці Комбінатної в Дніпровському районі на честь Дениса Рачінського¹⁴. Рішення Київради можна трактувати як офіційне визнання особливого внеску випускника університету в оборону Києва та його активної громадянської позиції. У межах загальнонаціонального процесу дерусифікації топоніміки, що інтенсифікувався з 2022 року, увічнення імені Дениса Рачінського – добровольця ДФТГ «Мрія», урбаніста та громадського активіста – демонструє перехід від абстрактних назв до персоналізованого вшанування сучасних героїв. Таким чином, трансформація міського ландшафту стає частиною ширшого досвіду збереження історичної пам'яті, де топоніми перетворюються на символічні знаки національної ідентичності. Для академічної спільноти УДУ імені Михайла Драгоманова поява на мапі Києва вулиці імені свого випускника є свідченням успішної взаємодії між університетською пам'яттю та муніципальною політикою комеморації.

Додатковою візуальною формою комеморації в урбаністичному просторі столиці стало створення муралу в Дніпровському районі Києва (вулиця Андрія Малишка)¹⁵. Мистецький об'єкт присвячений пам'яті двох друзів-киян – 23-річного бійця територіальної оборони Дениса Рачінського (позивний «Сталкер») та 24-річного бійця батальйону «Азов Київ» Данієля Герліані (позивний «Гімалай»), які загинули, захищаючи Україну від російських окупантів. Поява такого меморіального зображення у публічному просторі, зазначає науковець Кирило Степанець, є важливим актом увічнення подвигу захисників. У контексті університетського проекту цей мурал постає як приклад зовнішньої комеморації, що доповнює наукові та літературні розвідки. Візуалізація образів загиблих воїнів у міському середовищі сприяє збереженню історичної пам'яті на рівні громади та перетворює архітектурний ландшафт на частину живого наративу про сучасних героїв.

¹⁴ Асадчева Т. Нові адреси Києва: вулиця Дениса Рачинського у Дніпровському районі. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/117218/> (дата звернення: 29.03.2026).

¹⁵ Гришина Д. У Дніпровському районі з'явився мурал з двома захисниками Києва. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/75089/> (дата звернення: 29.03.2026).

2. Ресурсний потенціал: збереження історичної пам'яті як подолання травми

Центральним елементом проекту «Нескорені Українці» у вимірі збереження історичної пам'яті стала книжкова серія, яка наразі налічує три книги, об'єднані жанром «біографія у спогадах». Усі видання побудовані на свідченнях рідних, друзів, учителів, викладачів та побратимів, що надає їм характеру первинних джерел для формування історичної пам'яті про захисників України. Такий підхід дозволяє трансформувати комунікативну пам'ять (живі свідчення очевидців) у культурну пам'ять (упорядкований архів, що зберігається інституційно), запобігаючи зникненню важливих свідчень зі зміною поколінь.

Книга «Денис Рачінський. Боець на псевдо «Сталкер»» є однією з перших праць науково-популярної серії «Нескорені Українці» (як і сама серія та її формат біографія у спогадах є таким першим проєктом в Україні), що постала як безпосередня інтелектуальна відповідь на виклики повномасштабної російської агресії¹⁶. В основі наративу лежить постать випускника історичного факультету, який загинув у лютому 2022 року, боронячи підступи до Києва. Особливість цієї книги полягає в її методологічній цілісності: автор-упорядник Ігор Коляда відмовився від сухого біографізму на користь поліфонії голосів, об'єднавши спогади рідних, друзів дитинства, вчителів та викладачів у єдине полотно «живої історії». Такий підхід дозволяє реконструювати не просто життєвий шлях бійця, а генезис його незламності, показуючи, як через родинне виховання та освіту формується сучасна українська ідентичність. Текст видання виходить за межі класичного меморіального жанру, оскільки містить документи реальної громадської активності, зокрема звернення побратимів та мешканців Микільсько-Слобідського мікрорайону щодо перейменування вулиці на честь героя, що робить книгу не лише джерелом історичних відомостей, а й дієвим механізмом комеморації, що трансформує особисту трагедію родини у значущий елемент колективної пам'яті нації.

Видання «Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Богдан Сагун – позивний «Гун»» презентує глибокий досвід персоналізованої комеморації через жанр «біографії у спогадах»¹⁷. Книга присвячена 25-річному офіцеру, командирі мінометного взводу та випускнику історичного факультету, який героїчно загинув у червні 2022 року під час оборони Лисичанська. Особливість цієї праці полягає у її величезному джерельному масиві – автор-упорядник зібрав свідчення понад сотні людей, що дозволило реконструювати життєпис героя від дитячих років до останнього бою. Книга майстерно поєднує родинні перекази, спогади викладачів та бойових побратимів, створюючи цілісний портрет молодого амбіційного хлопця, який свідомо обрав шлях захисту Вітчизни. Використання мікроісторичного методу перетворює книгу на

¹⁶ Денис Рачінський. Боець на псевдо «Сталкер» : спогади / упоряд. І. А. Коляда ; літ. ред. О. Дияк. – Київ : ПП «ПФ «Фоліант», 2022. – 182 с. : фот. цв. – (Серія: Нескорені українці).

¹⁷ Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун» : біографія у спогадах [електронний ресурс] / упоряд. І. А. Коляда ; автори-упорядники : О. Ю. Сагун, А. В. Сагун. – Київ : ПФ «Фоліант», 2023. – 431 с. – (Нескорені Українці)

потужний інструмент трансляції історичної пам'яті, де особистий подвиг студента стає невід'ємною частиною великого наративу про нескореність українського народу.

Книга «Бешкетник із козацьким духом. Солдат ЗСУ Роман Солоха та його побратими» розширює межі антропологічного підходу в межах університетського проєкту комеморації¹⁸. Видання присвячене пам'яті історика за фахом, випускника Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, який ще у 2014 році свідомо обрав шлях захисту України та загинув у липні 2022 року на Донеччині. Особливість цієї книги полягає в її колективному характері та широкому історико-краєзнавчому контексті: вона вшановує не лише Романа, а й його бойових побратимів – Леоніда Федюка («Кубік») та Семена Берестенка («Семен»), що дозволяє розглядати феномен бойового братерства як засадничий елемент національної стійкості. Видання акцентує увагу на важливості «локальної історії» та ролі малої батьківщини у формуванні патріотичної свідомості, що є критично важливим для процесу збереження історичної пам'яті.

Об'єднавчим стрижнем усіх трьох видань є реалізація цілісної стратегії «живої пам'яті», що перетворює академічний проєкт університету на дієвий інструмент націєтворення. По-перше, всі три праці репрезентують успішну апробацію мікроісторичного підходу, де через призму індивідуальної долі розкривається панорама загальнонаціонального спротиву, що дозволяє уникнути дегуманізації війни, характерної для сухих статистичних звітів, і натомість представити історію як сукупність усвідомлених виборів конкретних особистостей. По-друге, книги поєднані спільним комеморативним середовищем – всі герої були випускниками історичного факультету, що підкреслює роль університету не лише як освітнього центру, а як середовища, де гартується нова українська еліта. По-третє, особливістю серії є її поліфонічність: автор-упорядник у кожному з видань залучає широке коло свідків – від батьків та друзів дитинства до побратимів і наукових керівників, що створює ефект «колективного свідчення», де приватна пам'ять родини органічно вплітається у колективну пам'ять громади, міста та всієї країни.

Логічним узагальненням серії індивідуальних життєписів стало видання «Лицарі історичного факультету»¹⁹, яке з наукової точки зору постає як цінна джерельна база новітніх історичних свідчень (его-документів та усних спогадів), що є необхідною умовою для об'єктивного дослідження сучасної української історії. У контексті збереження історичної пам'яті це видання стає інституційним інструментом, що забезпечує наукове та етичне підґрунтя для майбутніх освітніх програм, де історія війни вивчатиметься через персоналізований досвід її безпосередніх учасників.

¹⁸ Бешкетник з козацьким духом. Солдат Збройних сил України Роман Солоха, позивний «Більбо» та його побратими. Біографія у спогадах про побратимів Більбо, Леоніда Федюка («Кубік») і Семена Берестенка («Сеня»). біографія у спогадах / упоряд. І. А. Коляда ; – Київ : ПФ «Фоліант», 2024. – 438 с. – (Нескорені Українці).

¹⁹ Лицарі історичного факультету: студенти-герої в нашій пам'яті. Заг. Редакція: д.іст.н., проф. І.Коляда/ упорядники : Т. Мелешенко, С. Візер, І. Телегуз, О. Перепелюк, Р. Сегеда. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. – 142 с.

3. Ідентичнісний чинник: формування національної свідомості

Формування національної свідомості в межах проекту «Нескорені Українці» реалізується через комплекс освітніх, ритуальних та соціальних практик, які інтегрують пам'ять про героїв у повсякденне життя університетської спільноти. Такий вимір проекту передбачає не просто передачу знань про минуле, а емоційне засвоєння цінностей, пов'язаних із поняттями мужності, жертвності та патріотизму, що перетворює історичну пам'ять на ресурс для формування стійкої громадянської позиції.

У межах вивчення навчальної дисципліни «Українська персоналістика: теорія та методика» (автор курсу – доктор історичних наук, професор Ігор Коляда) з 2024 року реалізовується комплекс комеморативних заходів, що стають практичним втіленням стратегії «живої пам'яті» історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова. Центральне місце в цій системі посідає захід «Реквієм пам'яті»^{20,21}, під час якого викладачі, співробітники деканату та здобувачі вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів історичного факультету віддають шану випускникам, що полягли за незалежність України. Відвідування місць спочину героїв-драгоманівців, зокрема Богдана Сагуна та Дениса Рачінського на Лісовому цвинтарі м. Києва, постає не лише як акт пошани, а й як невід'ємний елемент антропологічно орієнтованого навчання, що дозволяє інтегрувати теоретичні знання з персоналістики у живий досвід формування національної ідентичності.

Важливою складовою меморіальної культури університету стала участь 30 серпня 2025 року представників адміністрації, викладачів, аспірантів та студентів історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова у все-українському забігу «Шаную воїнів, біжу за Героїв України»²². Захід, який був присвячений Дню пам'яті захисників України, продемонстрував поєднання активної громадянської позиції з ритуалом публічного вшанування полеглих вихованців. Під час забігу університетська спільнота актуалізувала пам'ять про 24 героїв-випускників історичного факультету, чийі імена стали

²⁰ Кафедра методології та методики суспільних дисциплін. 13 жовтня 2024 року в рамках вивчення дисципліни «Українська персоналістика», д.істор. н., професором, заслуженим працівником освіти України Ігорем Колядою іційовано та проведено захід «Реквієм пам'яті». *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0yVPaBSnN4dDdfDMXc277aYjV3uSZTpRBGJuT4eEyaE8ifvzH26NeDYF1bZV1u5U7l&id=100064624491403&locale=uk_UA (дата звернення: 29.03.2026).

²¹ Кафедра методології та методики суспільних дисциплін. У недільний, ясонячний день, 12 жовтня 2025 року, відбувся Реквієм пам'яті. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid01Dkj1geJpu3k2fjbsNRzaks0z1RCcBJSkThsr8dwQcK237nHg5M6X5PicVWxGbal&id=100064624491403&locale=uk_UA (дата звернення: 29.03.2026).

²² Історичний факультет УДУ ім. Михайла Драгоманова. *Сьогодні*, 30.08.25 адміністрація, викладачі, аспіранти, студенти були учасниками Забігу присвяченому Дню пам'яті Захисників України, які віддали життя за нашу свободу. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/100057382332145/posts/сьогодні-300825-адміністрація-викладачі-аспіранти-студенти-були-учасниками-забіг/1274563564466376/> (дата звернення: 29.03.2026).

символами професійної та людської відданості. У межах акції були представлені імена захисників, серед яких: Ігор Сасюк («Гвинтик»), Дмитро Бендіков («Бен»), Павло Наконечний («Історик»), Едуард Шуфріч, Ярослав Савченко («П'єр»), Олександр Коваль («Археолог»), Олексій Петренко («Гермес»), Денис Рачінський («Сталкер»), Володимир Пожалоук, Роман Солоха («Більбо»), Богдан Кривицький («Крива»), Богдан Сагун («Гун»), Олексій Саражинський («Льоня»), Олександр Онопрієнко, Віталій Ворона, Олег Лебедев («Крилатий»), Володимир Собчишин («Стрий»), Віктор Новіков («Вертолїт»), Вячеслав Соловійов, Андрій Грищук («Танчик»), Сергій Шевченко («Стен»), Ігор Грицун («Шаміль»), Денис Татко та Кирил Лудвік («Коуч»). Захід можна розглядати як форму динамічної комеморації, що виходить за межі традиційних академічних форматів. Участь у забігу дозволяє інтегрувати пам'ять про «нескорених українців» у сучасний соціальний простір, підкреслюючи, що вшанування героїв є не лише науковим чи освітнім завданням, а живою частиною ідентичності колективу історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Регіональний аспект формування національної свідомості через проект «Нескорені Українці» отримав вагоме підтвердження 21 березня 2026 року в Сумській обласній універсальній науковій бібліотеці під час заходу, присвяченого Дню українського добровольця²³. Ключовою подією зустрічі стала презентація колективної монографії «Бешкетник із козацьким духом. Солдат ЗСУ Роман Солоха «Більбо» та його побратими», що символізує повернення пам'яті про героя на його малу батьківщину. Особливого науково-просвітницького змісту заходу надав виступ автора-упорядника видання, професора Ігоря Коляди. Участь автора дозволила розкрити концептуальні засади книги як «живого пам'ятника» козацькому духу, що експонується через призму сучасної національно-визвольної боротьби. Акцентуючи на постаті Романа Солохи як уособлення новітнього лицарства, автор підкреслив методологічну важливість поєднання родинної пам'яті (зокрема, щемливих спогадів матері Героя – Тетяни Солохи) з академічним дослідженням життєвого шляху воїна-історика. Презентація стала важливим елементом зовнішньої комеморації проекту, демонструючи вихід університетської ініціативи за межі столичного регіону та її інтеграцію в культурно-історичний простір Сумщини, що утворює тяглість українських мілітарних традицій крізь покоління та формує єдиний загальнонаціональний ландшафт пам'яті.

Додатковим вектором поширення культури пам'яті та налагодження міжрегіональних зв'язків стала поїздка делегації історичного факультету до м. Богуслав Київської області, що відбулася 28 листопада 2025 року²⁴. До складу

²³ Добровольець – це поклик серця. Сумська обласна наукова бібліотека. URL: <http://ounb.sumy.ua/index.php/662-dobrovolets-tse-poklik-sertsya> (дата звернення: 29.03.2026).

²⁴ Історичний факультет УДУ ім. Михайла Драгоманова. 28.11.2025 р. команда від Історичного факультету У складі декана Тетяни Мелешенко, професора Ігоря Коляди, заступника декана Ольги Перепелюк, голови студентського парламенту факультету Світлани Похиль здійснила поїздки до м. Богуслав Київської області.. Facebook. URL:

робочої групи увійшли декан Тетяна Мелешенко, професор Ігор Коляда, заступник декана Ольга Перепелюк та голова студентського парламенту Світлана Похиль. Ключовим аспектом поїздки стало вшанування пам'яті загиблого випускника-драгоманівця Олександра Онопрієнка, що вкотре підкреслило непорушність зв'язку між університетом та його випускниками-героями. Важливою складовою заходу стала презентація та передача книги «Лицарі історичного факультету» до фондів Богуславської міської бібліотеки, мерії, місцевого музею та закладів загальної середньої освіти міста. Такий крок забезпечив інтеграцію науково-меморіального доробку факультету в соціокультурний простір регіону, роблячи імена загиблих захисників доступними для вивчення місцевого молоддю та дослідниками. Водночас поїздка поєднала меморіальну місію з активною профорієнтаційною роботою. Презентація видання про сучасних героїв-істориків стала потужним ціннісним орієнтиром для потенційних абітурієнтів, демонструючи високу місію історичної освіти у формуванні національної ідентичності. Таким чином, візит до Богуслава засвідчив дієвість моделі «університет – громада», де збереження історичної пам'яті про «нескорених українців» виступає фундаментом для патріотичного виховання та популяризації історичного фаху серед майбутніх поколінь.

У книжковій серії «Нескорені Українці» формування національної свідомості реалізується через демонстрацію тягlosti поколінь: від козацьких традицій Сумщини у випадку Романа Солохи до сучасного урбаністичного патріотизму Дениса Рачінського та Богдана Сагуна. Видання виконують критично важливу функцію, стаючи навчальним ресурсом для нових поколінь студентів-істориків та педагогів. У межах прокату «Нескорені Українці» ці видання постають як інтелектуальний маніфест незламності, що забезпечує трансляцію цінностей свободи та гідності, перетворюючи біографії полеглих героїв на вічно живий фундамент новітнього українського нарративу.

ВИСНОВКИ

Проект «Нескорені Українці» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (автор ідеї І.Коляда) засвідчує, що університетська спільнота здатна виступати не лише осередком освіти та науки, а й повноцінним суб'єктом меморіальної політики, здатним формувати культуру пам'яті в масштабах, що виходять далеко за межі академічного середовища.

У комеморативному вимірі проєкт демонструє органічне поєднання різноманітних практик вшанування: від книжкових видань та музейних експозицій до перейменування вулиць, муралів у міському просторі та участі в публічних акціях. Така багатоканальність забезпечує охоплення різних аудиторій і перетворює пам'ять про загиблих випускників на невід'ємну складову культурного ландшафту міста та країни. При цьому університет виступає сполучною ланкою між приватною пам'яттю родин та офіційною

муніципальною комеморативною політикою, що є свідченням ефективної моделі взаємодії інститутів громадянського суспільства та державних структур.

У вимірі збереження історичної пам'яті ключовою заслугою проекту є послідовна реалізація стратегії «дестатизації втрат» – переведення узагальнених даних про загиблих у площину персоналізованих наративів. Жанр «біографій у спогадах», апробований у трьох книгах серії та синтезований у виданні «Лицарі історичного факультету», виявився ефективним інструментом трансформації комунікативної пам'яті в культурну: живі свідчення очевидців фіксуються, верифікуються та інституційно зберігаються, забезпечуючи їх від неминучого зникнення з плином часу. Застосування мікроісторичного методу, поліфонічності та мультимедійних засобів надає цим виданням статусу первинних джерел для майбутніх дослідників сучасної української історії.

В ідентичнісному вимірі проект «Нескорені Українці» реалізує комплексний підхід до формування національної свідомості, інтегруючи меморіальну діяльність у навчальний процес, публічні заходи та регіональні освітні ініціативи. Захід «Реквієм пам'яті», всеукраїнський забіг, поїздки до регіонів та профорієнтаційна робота засвідчують, що університет усвідомлює свою відповідальність не лише перед власною спільнотою, а й перед суспільством загалом. Показово, що ідентичнісний вплив проекту забезпечується не через декларативний патріотизм, а через живий емоційний контакт із конкретними долями – долями студентів, які вчилися в тих самих аудиторіях і зробили свідомий вибір на користь захисту Батьківщини.

Таким чином, досвід проекту «Нескорені Українці» УДУ імені Михайла Драгоманова підтверджує теоретичне положення про нерозривний взаємозв'язок комеморації, історичної пам'яті та національної ідентичності: комеморативні практики створюють умови для збереження й трансляції пам'яті, яка, своєю чергою, живить і зміцнює національну свідомість. В умовах триваючої збройної агресії цей ланцюг набуває особливої ваги, адже здатність суспільства пам'ятати своїх героїв і передавати цю пам'ять наступним поколінням є однією з фундаментальних умов його стійкості та нескореності.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано досвід реалізації проекту «Нескорені Українці» в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова крізь призму трьох взаємопов'язаних категорій – комеморації, збереження історичної пам'яті та формування національної ідентичності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення ролі університетів як активних суб'єктів меморіальної політики в умовах повномасштабної російсько-української війни, коли історична пам'ять перетворюється на ресурс стійкості та поле ідеологічного протистояння. У першому розділі розглянуто комеморативну стратегію проекту, яка охоплює запуск виставки «СтуденТИ», презентацію книжкової серії «біографій у спогадах», створення муралу та перейменування вулиці на честь загиблого випускника Дениса Рачінського. Другий розділ присвячено ресурсному потенціалу книжкових видань, що трансформують комунікативну пам'ять (свідчення рідних, друзів, побратимів) у культурну пам'ять, формуючи цінну джерельну базу для

дослідження сучасної історії. У третьому розділі висвітлено механізми формування національної свідомості через освітні заходи («Реквієм пам'яті», курс «Українська персоналістика»), спортивно-меморіальні акції (забіг «Шаную воїнів, біжу за Героїв України») та міжрегіональну комунікацію (презентації на Сумщині та в Богуславі). Результати дослідження засвідчують, що проект «Нескорені Українці» є цілісною моделлю університетської комеморації, яка долає дегуманізацію війни через персоналізовані наративи та інтегрує пам'ять про полеглих захисників у громадський простір. Доведено, що поєднання наукового, виховного та публічного компонентів проєкту сприяє утвердженню тяглості українських мілітарних традицій та консолідації суспільства навколо культури пам'яті.

Література

1. Асадчева Т. Нові адреси Києва: вулиця Дениса Рачинського у Дніпровському районі. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/117218/> (дата звернення: 29.03.2026).
2. Бешкетник з козацьким духом. Солдат Збройних сил України Роман Солоха, позивний «Більбо» та його побратими. Біографія у спогадах про побратимів Більбо, Леоніда Федюка («Кубік») і Семена Берестенка («Сеня»). біографія у спогадах / упоряд. І. А. Коляда ; Київ : ПФ «Фоліант», 2024. 438 с. (Нескорені Українці).
3. Гришина Д. У Дніпровському районі з'явився мурал з двома захисниками Києва. *Вечірній Київ*. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/75089/> (дата звернення: 29.03.2026).
4. Гук О. Політика національної пам'яті у відкритому суспільстві (український контекст). *Ефективність державного управління*. 2015. Т. 1/2, № 46/47. С. 26.
5. Денис Рачинський. Боець на псевдо «Сталкер» : спогади / упоряд. І. А. Коляда ; літ. ред. О. Дияк. Київ : ПП «ПФ «Фоліант», 2022. 182 с. : фот. цв. (Серія: Нескорені українці).
6. Добровольць – це поклик серця. Сумська обласна наукова бібліотека. URL: <http://ounb.sumy.ua/index.php/662-dobrovolets-tse-poklik-sertsya> (дата звернення: 29.03.2026).
7. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун» : біографія у спогадах [електронний ресурс] / упоряд. І. А. Коляда ; автори–упорядники : О. Ю. Сагун, А. В. Сагун. Київ : ПФ «Фоліант», 2023. 431 с. (Нескорені Українці)
8. Закарбовуємо у віках пам'ять про сміливих і мужніх драгоманівців-Героїв російсько-української війни. *Головна*. URL: <https://udu.edu.ua/?view=article&id=6917&catid=22> (дата звернення: 29.03.2026).
9. Історичний ф-т УДУ ім. Михайла Драгоманова. 28.11.2025 р. команда від Історичного факультету У складі декана Тетяни Мелешенко, професора Ігоря Коляди, заступника декана Ольги Перепелюк, голови студентського парламенту факультету Світлани Похиль здійснила поїздку до м. Богуслав Київської області.. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02UuFY9t6wMYcwvKELmW3veNCVbqlJfzH5WjwiQ7av4N9

7mz2eXcdNVfmCagxm4BBmvl&id=100057382332145&locale=uk_UA (дата звернення: 29.03.2026).

10. Історичний ф-т УДУ ім. Михайла Драгоманова. Сьогодні, 30.08.25 адміністрація, викладачі, аспіранти, студенти були учасниками Забігу присвяченому Дню пам'яті Захисників України, які віддали життя за нашу свободу. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/100057382332145/posts/сьогодні-300825-адміністрація-викладачі-аспіранти-студенти-були-учасниками-забігу/1274563564466376/> (дата звернення: 29.03.2026).

11. Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. 2016. № 2. С. 123.

12. Кафедра методології та методики суспільних дисциплін. 13 жовтня 2024 року в рамках вивчення дисципліни «Українська персоналістика», д. істор. н., професором, заслуженим працівником освіти України Ігорем Колядою іційовано та проведено захід «Реквієм пам'яті». Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0yVPaBSnN4dDdfDMXc277aYjV3uSZTpRBGJuT4eEyaE8ifvzHz6NeDYF1bZV1u5U7l&id=100064624491403&locale=uk_UA (дата звернення: 29.03.2026).

13. Кафедра методології та методики суспільних дисциплін. У недільний, ясно-сонячний день, 12 жовтня 2025 року, відбувся Реквієм пам'яті. Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid01Dkj1geJpu3k2fjbsNRzaksoz1RCcBJSLkThsr8dwQcK237nHg5M6X5PicVWxGbal&id=100064624491403&locale=uk_UA (дата звернення: 29.03.2026).

14. Киридон А. Потенціал комеморативних практик у конструюванні національної ідентичності: концептуалізація проблеми. *Історична пам'ять*. 2020. № 1(42). С. 11

15. Лицарі історичного факультету: студенти-герої в нашій пам'яті / Заг. ред. д.іст.н., проф. І.Коляда / упорядники : Т. Мелешенко, С. Візер, І. Телегуз, О. Перепелюк, Р. Сегеда. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. 142 с.

16. Мовчан П. П. Зміст поняття «національна ідентичність»: теоретико-методологічний аспект / П. П. Мовчан. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 17. С. 106.

17. Нагорна Л. Ідентичність національна [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_nacionalna (дата звернення: 29.03.2026)

18. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з фр. А. Репа. Київ : Кліо, 2014. С. 101

19. Реалізація історично-соціального проєкту «СтудентИ» в артпросторі «SKLO». Головна. URL: <https://udu.edu.ua/?view=article&id=6239:realizatsiia-istorychno-sotsialnoho-proiektu-studenty-v-artprostori-sklo-28-bereznia-9-krvitnia-2023-roku&catid=22> (дата звернення: 29.03.2026).

20. Тарасова Н. Комеморативні засади національної ідентифікації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. № 20. С. 140.

21. Центральна б-ка Солом'янки ім. Григорія Сковороди. У неділю, 23 листопада, в Бібліотеці Сковороди відбулася презентація книги «Лицарі історичного факультету: студенти-герої в нашій пам'яті», присвяченої 16 студентам. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/skovoroda.library/posts/-у-неділю-23-листопада-в-бібліотеці-сковороди-відбулася-презентація-книги-лицарі/897135702887386/> (дата звернення: 29.03.2026).

Information about the authors:

Koliada Ihor Anatoliiovych,

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department
of Methodology and Methods of Social Disciplines
Dragomanov Ukrainian State University
9, Pyrohova Street, Kyiv, 02000, Ukraine

Yukhymenko Viktoriia Oleksandrivna,

1st-year student of the second (Master's) level of higher education,
Faculty of History
Dragomanov Ukrainian State University
9, Pyrohova Street, Kyiv, 02000, Ukraine